
Menšinové práva a národnostné problémy na Slovensku

Miroslav Kusý

Slovenská republika je jedným z nových štátov, ktoré sa nedávno objavili na mape stredo-východnej Európy. Je produktom rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ktoré sa formálne uskutočnilo 1. januára 1993. Výsledkom tohto rozdelenia je nové geopolitické postavenie Slovenska v európskom regióne.

Kvalitatívne nová situácia vznikla tiež pokiaľ ide o menšiny. Slovensko sa stalo krajinou s podstatne vyšším podielom menšín (15 % obyvateľov), než malo bývalé Československo, Česká republika zas krajinou s podstatne nižším podielom menšín (3 % obyvateľov) oproti ČSFR i novej Slovenskej republike. V oboch nových štátoch vznikli nové veľké menšiny: slovenská menšina v Českej republike (300–600 tisíc), česká menšina na Slovensku (60–120 tisíc obyvateľov). Jeden a pol milióna osôb žije v zmiešaných manželstvách na oboch stranách. Maďarská menšina je skoncetrovaná hlavne na južnom Slovensku. To znamená, že pomer maďarskej menšiny vzrástol z necelých 4 % v bývalej ČSFR na skoro 12 % v novej Slovenskej republike. Rovnako trojnásobne teda vzrástol aj jej geopolitický význam. Tie isté relácie platia aj pokiaľ ide o rusínsku a ukrajinskú menšinu – iba s tým rozdielom, že ich geopolitický vplyv je podstatne menší vzhľadom na ich menšie počty (spolu predstavujú iba 30 000 obyvateľov Slovenska).

Všetky tieto minority sú stabilné, zafixované na istom území Slovenska. Jestvuje tu však veľká masa ľudí v pohybe – Rómovia. Práve v ostatnom období intenzívne migrovali, migrujú a ešte budú migrovať cez hranice medzi Slovenskom a Českou republikou, pričom sa koncentrujú hlavne na východnom Slovensku. Iba cca 90 tisíc sa ich pri poslednom cenzu (1991) prihlásilo na Slovensku za Rómov, ich celkový počet sa však odhaduje až na pol milióna. V Českej republike sa za Rómov prihlásilo 30 000 obyvateľov, celkový odhad však pripúšťa až štvrt milióna Rómov v Česku. Rómovia dnes predstavujú najproblematickejšiu etnickú minoritu na slovenskom území.

Problematika etnických minorít je v našom európskom regióne úzko spojená s otázkou bezpečnosti štátu, v ktorom tieto minority žijú. V tomto zmysle možno hovoriť o dvoch stránkach tohto problému na Slovensku:

- 1) minority ako problém vonkajšej bezpečnosti štátu,
- 2) minority ako problém vnútornej bezpečnosti štátu.

1. Minority ako problém vonkajšej bezpečnosti

V tomto prípade ide o menšinovú otázku ako o predmet diskusie, sporu, alebo – v krajnom prípade – dokonca aj otvoreného konfliktu s niektorou so susedných krajín. Nedávny rozpad česko-slovenskej federácie a vznik novej Slovenskej republiky predstavujú aj kvalitatívne novú situáciu, pokiaľ ide o politickú zodpovednosť za riešenie menšinovej otázky. Riešiť otázky tohto druhu bolo až do konca roku 1992 záležitosťou pražskej federálnej zahraničnej politiky. Slovenská politická reprezentácia nemôže však jednoducho prevziať zodpovedajúcu úlohu od bývalej federálnej zahraničnej politiky; musí ju nanovo prehodnotiť z hľadiska svojho nového geopolitického postavenia.

Musíme vidieť naprosto realisticky, že geopolitický význam Slovenskej republiky sa kvalitatívne líši od geopolitického významu bývalej ČSFR, nielen pokiaľ ide o počet oby-

vateľov a množstvo štvorcových kilometrov. ČSFR predstavovala už spoľahlivú, vo svete známu značku kvality, „trade mark“. Nadväzovala na tradíciu dobrej povesti prvej ČSR (1918–1939) ako vzorného demokratického štátu v stredo-východnej Európe tých čias, na tradíciu dobrej povesti, spojenej s osobnosťou prezidenta Masaryka, ktorú úspešne prevzal aj posledný prezident ČSFR Václav Havel. Táto dobrá tradícia bola prerušená (ale nie opustená či zničená) počas obdobia vlády komunistického režimu. „Nezná revolúcia“ ju načas znovu obnovila v celej jej veľkosti.

Celý priebeh procesu, ktorý viedol k rozdeleniu ČSFR, od počiatku smeroval k tomu, že jediným dedičom tejto dobrej „značky kvality“ sa stane Česká republika. Prevzala všetky relevantné československé tradície, všetky dôležité znaky a symboly bývalého Československa, vrátane jeho zástavy a jeho štátneho sviatku (28. október ako deň vzniku ČSR v roku 1919), zatiaľ čo slovenská politická reprezentácia sa tohto všetkého cieľavedome a verejne zriekala. Z tohto hľadiska je aj v očiach svetovej verejnosti Česká republika jediným zjavným, proklamatívne sa k tomu hlásiacim nositeľom právnej kontinuity bývalého Československa.

Nepochybne je nová Slovenská republika formálne tiež následníckym štátom voči bývalej ČSFR. Nová slovenská reprezentácia však okrem tohto formálneho následníctva verejne nepripúšťa žiadne ďalšie nadväzovanie na československé historické, kultúrne a politické dedičstvo, systematicky a proklamatívne ho odmieta. Nenachádza a verejne nepriznáva nijaké „dobré stránky“ tohto dedičstva, na ktoré by mohla a bola ochotná nadväzovať. Tento negativistický postoj k bývalému Československu jej nerobí dobré meno u svetovej verejnosti, ktorá naďalej vníma bývalé Československo vcelku veľmi pozitívne.

Nová Slovenská republika prichádzala na medzinárodnú politickú scénu s istou zlou povestou a bola prijímaná s istými pochybnosťami. Tento fakt treba vziať na vedomie a musíme hľadať spôsob ako sa s ním citlivo vypořiadat. Je zrejmé, že vytváranie „dobrého obrazu“ Slovenska nebude záležitosťou našich susedov, európskych inštitúcií, svetových médií a nijako nám v tomto ohľade nepomáhajú bolestínske sťažnosti našej reprezentácie na „zaujatosť“ voči Slovensku zo všetkých strán. Takéto sťažnosti majú skôr opačný efekt (ako sme videli napr. v prípade protestov voči správe Americkej helsinskej komisie „Ľudské práva a demokratizácia na Slovensku“ zo septembra 1993). Tento „dobrý obraz“ nemôže byť výsledkom tvrdošjšieho odmietania akejkoľvek kritiky na našu adresu ani propagandistickej reklamy našich údajných „záračných úspechov“ a pod. Jeho budovanie je predovšetkým našou každodennou praktickou úlohou, úlohou pragmatickej i predvídavej, racionálnej i citlivej domácej a zahraničnej politiky slovenskej politickej reprezentácie.

Zaochádzanie s národnostnými menšinami patrí nepochybne medzi základné a zahraničným zvlášť pozorne sledované a hodnotené aktivity tejto politiky. Z tohto hľadiska má menšinová otázka ako problém vonkajšej bezpečnosti Slovenska dve stránky:

- a) slovenské menšiny v zahraničí,
- b) národnostné menšiny žijúce na slovenskom území.

a) Slovenské menšiny v zahraničí

Najväčšou slovenskou menšinou, jestvujúcou (a prejavujúcou sa ako seba si vedomá národnostná menšina) v jednom štáte za našimi hranicami, sa po 1. januári 1993 stala *slovenská menšina žijúca v Českej republike*. Pred rozdelením federácie túto ľudia neboli považovaní za národnostnú menšinu a ani sami sa ako takáto menšina necítili. Boli plnohodnotní občania, príslušníci jedného z dvoch štátotvorných národov ČSFR. Po rozdelení začali mať ťažkosti so svojou národnou a/alebo štátnou identitou. Ako občania Slovenskej republiky nadobudli cudzinecký status v Českej republike, prijatím českého štátneho občianstva (po istej komplikovanej administratívnej procedúre) sa stávajú cudzincami v Slovenskej republike. Nadobudnúť status cudzinca však znamená stratiť mnohé občianske práva (napr. na trhu pracovných príležitostí, v otázkach vlastníctva, v zdravotnej starostlivosti, v prístupe k systému výchovy a vzdelávania, v aktívnom a pasívnom volebnom

práve). Mnohí z týchto Slovákov však majú rozsiahle príbuzenstvo na Slovensku, majú tam určité majetky, považujú Slovensko za svoj „domov“ a pod. Nevyhnutnosť rozhodnúť sa v otázke štátneho občianstva im teda môže značne komplikovať život.

Patrí k morálnym povinnostiam materského štátu prejavovať určitú starostlivosť o svoje menšiny v zahraničí. Táto starostlivosť sa však môže veľmi ľahko zmeniť aj na určitý druh nátlaku na susednú hostiteľskú krajinu. Určité pokusy tohto druhu možno pozorovať v postojoch istých slovenských inštitúcií (vládných, parlamentu, slovenského veľvyslanectva v Prahe, Matice slovenskej a pod.) voči slovenskej minorite usídlennej v Českej republike. Jestvujú tu pokusy využiť túto národnostnú menšinu ako nástroj politického nátlaku na české inštitúcie. Dejú sa predovšetkým prostredníctvom nových organizácií, združujúcich dnes členov tejto minority, prostredníctvom ich ambiciózných predstaviteľov, pretendujúcich na politické vodcovstvo, podnecujúcich národnú uvedomelosť tamojších Slovákov a akcentujúcich v tomto zmysle ich národnú odlišnosť v danom českom prostredí.

Pravdaže, takéto aktivity predstavujú vždy istý prvok ohrozenia vzájomných vzťahov medzi oboma štátmi, vnášajú do týchto vzťahov určité napätie. V tomto zmysle tiež narúšajú vonkajšiu bezpečnosť oboch zúčastnených krajín, a tak podryvajú stabilitu regiónu. S myšlienkou využitia vlastnej menšiny v zahraničí ako „trojského koňa“ je preto veľmi nebezpečné sa zahrávať. Odstrašujúci príklad toho máme ešte v živej pamäti z našej nedávnej minulosti (Hitler a nemecká menšina v Československu).

Jestvujú isté malé slovenské menšiny aj v iných susedných krajinách (*Maďarsko, bývalá Juhoslavia, Rumunsko, Zakarpatsko* a i.). Počet ich príslušníkov je však príliš nepatrný na to, aby ich prostredníctvom mohlo Slovensko – ako ich materská krajina – vplyvať na domácu politiku hostiteľskej krajiny (najväčšia z nich žije v Maďarsku, kde sa pri ostatnom cenzu prihlásilo za Slovákov iba cca 10 tisíc ľudí).

Za zmienku stojí jedna špecifická *slovenská menšina* v zahraničí, menovite v *Kanade a v Spojených štátoch*, organizovaná v Svetovom kongrese Slovákov a v Slovenskej lige v Amerike. Prvá z nich aspiruje na strešnú organizáciu pre všetkých zahraničných Slovákov (čo sa jej však zďaleka nedarí plniť). Za svoj cieľ vyhlasujú pomoc Slovensku. Pri plnení tejto úlohy sa však nekonzentrujú na ovplyvňovanie politiky krajín, v ktorých žijú, v prospech Slovenska; naopak, snažia sa pôsobiť na politiku Slovenskej republiky v extrémne nacionalistickom zmysle. Ich lobbistické skupiny pracovali v tomto zmysle vo volebných kampaniach 1990 a 1992 proti česko-slovenskej federácii a za nezávislý slovenský štát. Tieto skupiny ospravedlňujú na Slovensku fašistickú minulosť bývalého Slovenského štátu a jeho predstaviteľov. Podnecovali a naďalej podnecujú nacionalistický šovinizmus, nenávisť voči Čechom, Maďarom a Židom. V pozadí všetkých týchto aktivít nájdeme emigrantov z porazeného fašistického Slovenského štátu, ktorí utiekli do Severnej Ameriky koncom Druhej svetovej vojny.

b) Národnostné menšiny na Slovensku

Ako problém vonkajšej bezpečnosti je to otázka vzťahu slovenského štátu k materskej krajine danej národnostnej menšiny. Tento vzťah sa poväčšine realizuje prostredníctvom tejto menšiny. Teda česká menšina tu vystupuje ako sprostredkovateľ medzi Slovenskom a Českou republikou, maďarská menšina ako sprostredkovateľ medzi Slovenskom a Maďarskom. Všetky ostatné menšiny, žijúce na Slovensku, sú príliš malé na to, aby hrali túto špecifickú úlohu: Rusíni a Ukrajinci 17 a 13 tisíc obyvateľov, Poliáci, Nemci, Židia a iné menšiny dokonca ešte menej. Zaiste, konfliktná situácia môže vzniknúť – ako vieme z minulosti (napr. pofské dediny na Slovensku a naopak) – aj v takýchto prípadoch, dnes však nejestvujú nijaké signály podobného nebezpečenstva. Teda z hľadiska vonkajšej bezpečnosti Slovenska pripadá dnes do úvahy – vo vzťahu k ich materským krajinám – hlavne otázka českej a maďarskej menšiny na Slovensku. V danom kontexte môže problém vonkajšej bezpečnosti vzniknúť:

1) *prostredníctvom zahraničnej intervencie* do domáceho zaobchádzania s príslušnou minoritou. Doteraz sa neobjavili žiadne signály tohto typu intervencie Českej republiky

a/alebo jej predstaviteľov do riešenia problematiky novo vzniklej situácie českej minority žijúcej na Slovensku. Iný prístup prevláda zo strany Maďarska. Maďarskí predstavitelia zvyknú často intervenovať do záležitostí maďarskej menšiny vo všetkých susedných krajinách (Ukrajina, Rumunsko, bývalá Juhoslávia), vrátane Slovenska. Za filozofické východisko tejto intervencie možno považovať známy výrok maďarského predsedu vlády („Som premiérom pre všetkých 15 miliónov Maďarov!“ – pričom, ako vieme, Maďarsko má iba 10 miliónov obyvateľov, zvyšok predstavujú maďarské menšiny, žijúce v susedných krajinách).

2) *otvorením otázky jestvujúcich hraníc* medzi materskou krajinou danej menšiny a jej hostiteľskou krajinou. Obvyklým ideologickým zdôvodnením tohto postoja je snaha o spojenie izolovanej národnostnej menšiny s jej materskou krajinou, zbavenie susednej krajiny menšinového problému. Skutočným cieľom tejto argumentácie je zmena spoločných hraníc v neprospech susednej krajiny, anexia časti jej územia spolu s jeho obyvateľstvom. Táto filozofia predstavuje opačnú stránku filozofie etnickej čistky; obe preferujú unifikáciu pred diverzifikáciou, totalitu pred pluralitou, národný princíp pred občianskym princípom.

Z tohto hľadiska nemá Slovensko nijaké hraničné problémy s Českou republikou (okrem drobných problémov technického rázu, súvisiacich s rozdelením federácie), a to ani v súvislosti s českou menšinou žijúcou na Slovensku. Táto menšina je rozptýlená po celej krajine, predovšetkým vo väčších mestách, a to bez toho, aby sa nejak zvlášť koncentrovala v prihraničných oblastiach s Českou republikou. Nejestvujú nijaké zvláštne české nároky na slovenské územie, ktoré by vznikli v tomto kontexte.

Slovensko má však iné historické skúsenosti s Maďarskom, ktorého predstavitelia si príležitostne robili a ešte stále robia nároky na južné časti Slovenska, na ktorých sa koncentruje maďarská menšina. Maďarsko anektovalo tieto časti Slovenska (viac ako 10 tisíc km² a 850 tisíc obyvateľov, z toho tretina Slovákov) v roku 1939, podieľajúc sa na hitlerovskom delení Československa (tzv. Viedenská arbitráž). Toto územie bolo Slovensku vrátené po II. svetovej vojne. Teraz na tomto území žije 1,5 milióna Slovákov a 600 tisíc Maďarov.

Jestvujú opakované maďarské sťažnosti na nespravodlivosť Trianonskej dohody po I. svetovej vojne, podľa ktorej Maďarsko stratilo (ako dôsledok rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie) dve tretiny svojho územia a jednu tretinu svojho obyvateľstva. Maďarská vláda sa oficiálne dištancuje od akýchkoľvek územných nárokov voči svojim susedom, s týmito nárokmi sa však stretávame v maďarských masových médiách, vo vystúpeniach maďarských predstaviteľov na rôznych konferenciách o menšinovej otázke a pod. V ostatnom čase v tomto kontexte spomínajú tzv. „dobrovoľnú úpravu hraníc“, odvolávajú sa na známy Balladurov plán, pripúšťajúci možnosť drobných zmien hraníc. Maďarský radikálny nacionalista I. Csurka v rozhovore pre záhrebský Glóbus (26. 2. 1993) prehlásil, že Maďarsko by si mohlo v budúcnosti činiť nároky na územia, kde dnes žijú maďarské menšiny.

Vzťahy medzi Slovenskou a Maďarskou republikou – ako materskou krajinou maďarskej menšiny na Slovensku – sa napokon skomplikovali aj v dôsledku širokého spolitizovania otázky spoločnej priehrady Gabčíkovo–Nagymaros na Dunaji. Problém sme prevzali od komunistických režimov, pričom obe strany (za nás vtedy ešte Česko-Slovensko) sa rozhodli postupovať odlišne. Maďarsko postupne od zmluvy o vybudovaní vodného diela na Dunaji ustupovalo, až dospelo k zrušeniu svojho podielu na ňom i jeho nagymarošskej súčasti. Česko-Slovensko (a po ňom aj nová Slovenská republika) naopak trvalo na dodržaní zmluvy a svoju súčasť vodného diela aj dobudovalo (s nevyhnutnými úpravami, vyplývajúcimi zo zrušenia nagymarošskej časti vodného diela). Takto vznikol tzv. gabčíkovský problém medzi oboma štátmi, kde slovenská strana obviňuje maďarskú z porušenia medzištátnej zmluvy, maďarská zas slovenskú z narušenia životného prostredia v celej príslušnej časti podunajského územia. Napokon bol problém predložený Európskemu súdu v Haagu na doriešenie jeho právnej stránky. Nakoľko však naša maďarská menšina žije predvážne práve na dotknutej časti slovenského územia, stal sa gabčíkovský problém do značnej miery aj jej problémom, problémom politickej licitácie o jej postoj k jeho riešeniu, čo nepriaznivo ovplyvnilo vzájomné vzťahy všetkých troch zúčastnených strán (slovensko-maďarské, slovensko-menšinové, menšinovo-maďarské).

Nedávno vzniklá otázka rómskej migrácie medzi Českou republikou a Slovenskom predstavuje dnes ďalší špecifický problém vonkajšej bezpečnosti Slovenska. V konečnom dôsledku Slovensko bolo a ešte len bude podstatne viac dotknuté rómskou migráciou po „Nežnej revolúcii“ 1989 než Česká republika. Prvá migračná vlna na Slovensko začala so vznikom nezamestnanosti. Rómovia boli spravidla medzi prvými postihnutými (nakoľko zväčša predstavujú nekvalifikovanú pracovnú silu, ktorej sa nezamestnanosť najviac dotýka), pričom o podporu v nezamestnanosti môžu žiadať iba u miestnej správy v mieste svojho trvalého bydliska. Značné množstvo Rómov, po mnohé roky žijúcich a pracujúcich v Českej republike, má však vo svojich občianskych preukazoch slovenské trvalé bydlisko (najčastejšie na východnom Slovensku). Druhá vlna násilnej migrácie Rómov z Českej republiky na Slovensko sa očakáva po 1. januári 1994, kedy v Českej republike vstúpi v platnosť zákon o českom štátnom občianstve. Odhady počtu Rómov, ktorým toto občianstvo nebude udeľené (opäť najčastejšie z dôvodu slovenského trvalého bydliska, ale aj kvôli trestnému registru a pod.) sa pohybujú od 50 do 200 tisíc príslušníkov rómskej menšiny. Treba si totiž uvedomiť, že celá rómska menšina žijúca dnes v Čechách, je slovenského pôvodu, nakoľko nacisti poslali na smrť do plynových komôr *všetkých* Rómov, nachádzajúcich sa v rokoch 1939–1945 na území „Protectorátu Böhmen und Mähren“.

2. Minority ako problém vnútornej bezpečnosti

Toto hľadisko sa týka vzťahov medzi väčšinovým národom a národnostnými menšinami na území daného štátu, miery politickej instability, spôsobenej politickým správaním sa väčšiny voči menšine a naopak. Na Slovensku jestvujú tri relevantné národnostné menšiny, spôsobilé signifikantne ovplyvniť naši vnútornú bezpečnosť a politickú stabilitu: Maďari, Rómovia a Česi.

Česká menšina je kvalitatívne novým činiteľom na slovenskej politickej scéne. Jej príslušníci majú poväčšine vyššie vzdelanie, sú zamestnaní na atraktívnych miestach ako odborníci v oblasti priemyslu, obchodu, finančníctva a bankovníctva, vysokých škôl a pod. Sú rozptýlení po všetkých väčších slovenských mestách, doteraz bez otvorene artikulovaných identifikačných problémov. Ich problémy sú dnes poväčšine statusovej povahy, vyplynuli z rozdelenia federácie a z otázky ich následného občianskeho statusu. Ide v podstate o rovnaký druh statusovej problematiky, aká vznikla v Českej republike u príslušníkov slovenskej menšiny. Obe menšiny sa sťažujú na byrokratické komplikácie na oboch stranách (slovenské úrady vraj žiadajú vysoké poplatky za vystavenie dokumentu o ich štátnom občianstve, české úrady nie sú ochotné akceptovať princíp dvojitého občianstva ako riešenie pre ich ťažkosti a pod.).

Pravdaže, táto menšina je zvlášť citlivá na zmeny v oficiálnych vzťahoch medzi oboma štátmi. Tieto vzťahy sa o niečo zlepšili po rozdelení federácie, prestali rozhorčené vzájomné obviňovania a prehnané nároky na oboch stranách. Neúspešná politická a ideologická diskusia o povahe česko-slovenskej federácie, prebiehajúca medzi oboma politickými reprezentáciami v rokoch 1990–1992, ako aj „nezmieriteľné“ rozdiely v politických programoch oboch víťazných strán vo a po voľbách 1992 viedli nakoniec k rozdeleniu federácie. Tieto tvrdé rozdielne postoje oboch politických reprezentácií k sebe navzájom však neovplyvnili príliš negatívne vzájomné vzťahy medzi českým a slovenským národom. Sú to vzťahy budované po stáročia bez toho, aby došlo kedykoľvek v minulosti k vzájomným vojnám či ozbrojeným konfliktom medzi oboma národmi, bez toho, aby medzi nimi netrvalo prevládala vzájomná animozita či nenávisť. V žiadnom prípade sa teda nedá hovoriť o nejakom etnickom konflikte medzi českým a slovenským národom. To isté platí aj pre vzťahy medzi slovenským národom a českou menšinou, žijúcou na Slovensku.

Hlavne tejto skutočnosti vďačíme za „mierové“ rozdelenie federálneho štátu. Táto skutočnosť však zároveň svedčí o nechote oboch národov ako aj všetkých národností žijúcich na česko-slovenskom území prijať za svoju myšlienku o nevyhnutnosti rozpadu spoločného štátu. Výskumy verejnej mienky jasne preukázali, že väčšina obyvateľstva na oboch

stranách bola rozhodne proti rozdeleniu federácie. To bol tiež hlavný dôvod prečo česká a slovenská politická reprezentácia uzatvorili zmluvu o rozpade spoločného štátu s vylúčením jediného ústavne prípustného postupu, ktorý by tento rozpad legalizoval, t. j. referenda. Z tohto hľadiska bol síce rozpad mierumilovný, ale zato nelegálny; znamenal porušenie platnej federálnej Ústavy i oboch medzinárodných paktov o ľudských právach z roku 1976 (kedy boli ratifikované aj vtedajším Československom).

Maďarská menšina je na Slovensku najväčšia. Jej príslušníci historicky patria rovnako k pôvodnému obyvateľstvu Slovenska ako aj samotní Slováci. Príslušníkmi menšiny sa stali iba vďaka rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie v roku 1918 a vďaka vzniku Československa ako jedného z jej nástupníckych štátov (Rakúsko a Maďarsko boli ďalšími z nich). Skutočnosť, že sa ich politické úlohy na Slovensku vymenili, takže pôvodná slovenská menšina sa stala väčšinovým národom a pôvodní príslušníci väčšinového národa sa stali národnostnou menšinou, rozhodne neprispieva k utuženiu dobrých vzájomných vzťahov. U Slovákov pretrváva pocit predtrianonskej krivdy (spôsobenej maďarizáciou), u Maďarov zas potrianonskej krivdy (spôsobenej tzv. reslovakizáciou po II. svetovej vojne). Slováci sa obávajú hrozby maďarského iredentizmu a anexie južných okresov štátu Maďarskom, Maďari hrozby slovakizácie a teda straty svojej národnej identity v podmienkach samostatnej Slovenskej republiky.

Napriek tomu všetkému tu však naďalej prevláda skutočnosť stáročného súžitia, ktorá znamená rovnaký stupeň civilizačného rozvoja oboch skupín obyvateľstva. Ich kultúry sú si podobné a navzájom pochopiteľné, ich predstavitelia ich navzájom vnímajú ako kultúry príbuzne, nie ako „cudzie“. Táto príbuznosť je viditeľná v ľudovom umení, postihli a zakomponovali ju do svojho diela mnohí slovesní (napr. Janko Jesenský), hudobní (napr. Béla Bartók) a i. umelci na oboch stranách.

Maďarská menšina sa prirodzene skoncentrovala na juhu krajiny, pozdĺž hraníc s Maďarskom, a to dávno predtým, než tam táto hranica vznikla. Hranica, stanovená Trianonskou zmluvou, nie je teda nejakou prirodzenou etnickou hranicou, ale bola stanovená z tohto hľadiska umelo ako čiastočne geofyzická hranica (rieky Dunaj a Ipel), pričom významné množstvo každej z oboch etníc zostalo na opačnej strane tejto hranice.

Veľmi výstižný výklad dôvodov, pre ktoré je otázka maďarskej menšiny na Slovensku zvlášť citlivá ako aj zvlášť pozorne sledovaná zvonku, podal Christopher Lord:

„Maďarská národnostná menšina na Slovensku sa dostala do centra svetovej pozornosti ako predmet diskusie o právach menšín vďaka kombinácii niekoľkých faktorov. Tak Rada Európy, ako aj Európske spoločenstvo požadovali, aby Slovensko poskytlo maďarskej národnostnej menšine zvláštne záruky, čím obe tieto organizácie naznačovali, že sa nedomnievajú, že by sa bez takýchto záruk dostalo maďarskej menšine spravodlivé zaobchádzanie. Novo menovaný Vysoký komisár KBSE pre otázky národnostných menšín prejavil svoj záujem tým, že vo februári 1993 navštívil tak Bratislavu, ako aj Budapešť. Musíme si však uvedomiť, že dôvodom tejto pozornosti neboli len vnútorné hodnoty maďarského prípadu. Svoju úlohu tu zohrali aj ďalšie faktory. Po prvé, Maďari na Slovensku sú značne politicky vyspelí, či už vďaka svojim miestnym kvalitným politickým organizáciám (štyri politické strany a hnutia – Spolužitie, Maďarská občianska strana, Kresťansko-demokratické hnutie a Maďarská ľudová strana), ako aj vďaka svojim úzkym a relatívne bezproblémovým väzbám na politické strany samotného Maďarska. Po druhé, medzinárodný záujem o česko-slovenskú politiku, vyvolaný mýtom »zamatovej revolúcie«, zviditeľnil politické prostredie maďarských aktivistov spôsobom, ktorého sa nedostalo aktivistom ostatných hnutí národnostných menšín. Po tretie, z hľadiska kultúrno-spočenského sú Maďari všeobecne prítazlivejší tak pre západné osobnosti, ktoré zohrávajú určité modelové úlohy, ako aj (čo je pravdepodobne dôležitejšie) zdroj financovania pre menšinové strany, hnutia, nadácie atď. Nie sú to negramotní obchodníci s heroinom, ako vodcovia irackých Kurdov, či teroristickí revolucionári, ako IRA, ale snadno pochopiteľní a civilizovaní Európania, ktorí sa kľudným a racionálnym spôsobom snažia dosiahnuť rozumné politické pozície... A napokon, maďarsko-slovenská otázka zatiaľ nevyvolala

odpor medzinárodného spoločenstva tým, že by sa vyvinula v násilný konflikt; bez ohľadu na silu emócií tu nedošlo k žiadnemu terorizmu či vzburám a nijaké násilie sa nerysuje ani do budúcnosti. Z týchto dôvodov sa teda tento stret záujmov v Strednej Európe stáva skutočným modelom pre celú otázku práv menšín v medzinárodnom kontexte."⁴¹

Základné problémy maďarskej menšiny na Slovensku sú administratívnej povahy, možno ich riešiť jednoduchými administratívnymi prostriedkami. To neznamená, že tieto problémy sa nemôžu za určitých okolností stať problémami veľmi páľčivými a životne dôležitými (napríklad aj stanné právo vzniká jednoduchým administratívnym aktom). Sú jednoducho riešiteľné, ich príčiny možno odstrániť administratívnym opatrením, pretože aj tieto príčiny samotné vznikli obvykle takýmto administratívnym spôsobom. Zlý vyhlásku, zlé nariadenie, opatrenie, zlý zákon, ktoré spôsobili nejaké ťažkosti, problémy, napätia, napravujeme inou vyhláškou, nariadením, zákonným opatrením. Konsenzus sa teda dá dosiahnuť administratívnym spôsobom; základným predpokladom toho je predovšetkým dobrá politická vôľa politických reprezentácií na oboch stranách.

Poslanci za maďarskú koalíciu Spolužitie-MKDH nedávno (9. októbra 1993) vymedzili štyri hlavné požiadavky maďarskej menšiny na Slovensku:

- 1) kultúrna a školská autonómia,
- 2) nový zákon o menách a priezviskách (berúci do úvahy maďarskú verziu kresťanských mien, ich maďarskú transkripciu a ich užívanie v zhode s maďarskou gramatikou),
- 3) uzákonenie dvojazyčných názvov obcí a maďarčiny ako úradného jazyka na zmiešaných územiach,
- 4) decentralizácia kompetencií pre územné samosprávy na celoštátnej i regionálnych úrovniach.

Okrem týchto štyroch požiadavok sa v iných súvislostiach často objavuje ešte požiadavka ďalšia: zabrániť takej územnej reštrukturalizácii okresov, ktorá by na južnom Slovensku menila početné pomery medzi maďarským a slovenským obyvateľstvom v neprospech Maďarov. Ako vidíme, všetky tieto požiadavky možno riešiť administratívnym spôsobom.

Prirodzene, jestvujú tu určité napätia vo vzťahoch medzi slovenskou vládou a inými oficiálnymi slovenskými inštitúciami na strane jednej a politickou reprezentáciou maďarskej menšiny na strane druhej. V žiadnom prípade tu však nejde o nejaký etnický konflikt medzi Slovákami a Maďarmi ako dvoma etnikami. Tieto etniká žijú na tomto území mierumilovne spolu po celé stáročia, sú psychologicky a sociálne dobre pripravené na spolužitie, a aj aktuálne praktizujú toto spolužitie po celé toto obdobie: nielen ako dve navzájom oddelené etnické skupiny, ale aj ako skupiny do značnej miery zmiešané, s vysokým podielom zmiešaných manželstiev a rodín na oboch stranách.

Maďarská menšina stratila po rozdelení ČSFR federálne záruky svojho postavenia, ktoré jej poskytovala pražská federálna vláda z pozície svojej „neutrality“, nakoľko nebola priamo zaangažovaná do slovensko-maďarských vzťahov na slovenskom území. Táto menšina však neobdržala obdobné garancie od Bratislavy ako nového hlavného mesta a nového mocenského centra nového štátu. Tieto bratislavské garancie by mali byť, v istom zmysle, ešte účinnejšie, než boli garancie pražské, pretože nové mocenské centrum už nie je neutrálne, je jednou zo stránok zaangažovaných do slovensko-maďarských vzťahov v rámci novej Slovenskej republiky.

Výsledkom tejto situácie je pocit neistoty a narastajúca nervozita zo strany maďarskej menšiny. Tento pocit ešte prehĺbili mnohé neuvážené výroky slovenského premiéra a niekoľkých členov jeho kabinetu na adresu maďarskej menšiny či jej politickej reprezentácie. Po rozpade ČSFR bolo veľmi žiadúce vyjsť s určitou slávnostnou proklamáciou nového štátu voči jeho menšinám, s proklamáciou, ktorou by sa nový štát zavazoval dodržiavať ich práva, ktorá by zaručovala mierové súžitie s nimi a ktorá by tak viedla k politickej stabilizácii etnických pomerov na slovenskom území. Namiesto toho maďarská menšina počula iba tvrdé slová štátnych predstaviteľov, ktoré viedli práve k opačnému efektu. A nielen slová: minister dopravy nariadil práve v tomto čase odstránenie maďarských označení obcí

z dopravných tabúl. Národná rada Slovenskej republiky prijala v októbri 1993 novú verziu zákona o menách a priezviskách s paragrafom neprijateľným pre maďarskú menšinu a odporujúcim aj už jestvujúcim európskym normám (Európskej charte o regionálnych a minoritných jazykoch, Dodatočnému protokolu o právach národnostných menšín k Európskej konvencii o ľudských právach). Tento paragraf upravuje písanie maďarských ženských mien so slovenským prechýlovaním („-ová“). Prezident republiky sľúbil podať tento zákon Ústavnému súdu na preverenie jeho legality. Politické kroky tohto druhu, pravda, nesvedčia v prospech dobrej politickej vôle zodpovedajúcej politickej reprezentácie.

Nová Ústava Slovenskej republiky nerieši problém národnostných menšín na Slovensku v celej jeho komplexnosti. Z tohto hľadiska zostáva v Ústave mnoho otvorených otázok, na ktoré kriticky poukazujú predovšetkým predstavitelia maďarskej menšiny. Starý ústavný zákon o národnostných menšinách bol v roku 1990 zrušený a nový doteraz nebol prijatý. Ústava síce zaručuje minoritám vo všeobecnej rovine celý rad ich špecifických práv (právo na vzdelávanie vo vlastnom jazyku, právo na používanie materského jazyka v úradnom styku, právo participovať na riešení minoritných problémov, právo na šírenie a prijímanie informácií v materskom jazyku, právo na združovanie v minoritných organizáciách, právo na rozvoj národnostnej kultúry a na vytváranie vlastných kultúrnych a výchovnovzdelávacích inštitúcií atď.). Čo však dnes v danoch kontexte citeľne chýba, je právo vykonávajúca legislatíva, ktorá zabezpečuje spôsoby uplatňovania všetkých týchto zaručených práv menšín. Taktó vznikajú často rozdiely vo výkladoch jedných a tých istých noriem, rozdiely v spôsoboch ich uplatňovania (napr. používanie maďarčiny v úradnom styku, smutne známe dvojjazyčné nápisy či používanie maďarských mien a priezvisk), čo umožňuje nepriaznivo pôsobiacu a prijímanú manipuláciu, predovšetkým zo strany slovenských úradných miest.

Nikto v Európe nemôže povedať, že problém minorít bol v jeho štáte či v jeho spoločnosti vyriešený raz prevždy. Živá minorita predstavuje živý, neustále sa meniaci problém koexistencie. Všetky bývalé, predchádzajúce riešenia narážajú na novú realitu súčasnosti, každé súčasné riešenie narazí na novú realitu budúcnosti.

Tento princíp nepochybne platí aj pre Slovensko. Málokto sa nechá presvedčiť rezolútnymi vyhláseniami slovenských nacionalistov o tom, že slovenské riešenie maďarskej otázky je dokonalé, veľkorysé a vysoko prekračujúce jestvujúce európske štandardy a normy. Každá takáto proklamácia môže byť dnes snadno konfrontovaná s už jestvujúcimi, overenými a pozitívne hodnotenými európskymi štandardami riešenia menšinovej otázky, ako sú Európe predkladané, povedzme, na talianskom riešení prípadu nemeckej menšiny v Južnom Tirolsku či na rakúskom riešení otázky slovinskej menšiny v Burgenlande. Rovnako je možné konfrontovať ich s novými európskymi normami pre takéto riešenie, ako ich nachádzame v *Deklarácii OSN o právach osôb patriacich k národným či etnickým, náboženským či jazykovým minoritám* (prijatej Valným zhromaždením OSN 18. decembra 1992), v *Európskej charte regionálnych či minoritných jazykov* (prijatej Výborom ministrov Rady Európy 5. novembra 1992) alebo v *Dodatočnom protokole o právach národnostných menšín k Európskej konvencii ľudských práv* (prijatým Parlamentným zhromaždením Rady Európy 1. februára 1993). Nezanedbateľnú úlohu tu zohrávajú aj dokumenty následných schôdzí KBSE a nimi iniciovaných expertných konferencií, ktoré sa v stále širšej miere zaoberajú problematikou národnostných menšín. V tejto súvislosti je tiež veľmi dôležité uviesť legislatívnu úpravu menšinovej otázky na Slovensku do súladu s týmito európskymi štandardami a normami, previesť ich do jazyka vykonávacích noriem a nariadení, ktoré by zamedzili nejasnému či dvojzmyselnému výkladu pri ich uplatňovaní.

Aj s *rómskou menšinou* na Slovensku treba zaobchádzať na úrovni týchto európskych štandard a noriem. Doteraz je však zaobchádzanie s touto menšinou najviac vzdialené od týchto štandard a noriem. Špecifický prípad Rómov vyplýva zo skutočnosti, že za predchádzajúceho komunistického režimu boli považovaní iba za etnickú skupinu, t. j. za skupinu bez akýchkoľvek menšinových práv. Po „Nežnej revolúcii“ 1989 im bol oficiálne

priznaný status národnostnej menšiny vyhlásením *Zásad vládnej politiky Slovenskej republiky voči Rómom*. Tieto zásady vyžadujú jednoznačné uznanie etnického statusu Rómov v súlade so statusom ostatných etnických menšín, zaobchádzanie s Rómami ako s ostatnými občanmi štátu s právom využívať sociálnu pomoc v prípade sociálnej potreby a skončenie s centralistickým riešením „rómskej otázky“ (namiesto toho delegovanie moci a zodpovednosti na miestnu samosprávu). Žiaľ, ani priznaný status národnostnej menšiny Rómom, ani vyhlásené Zásady vládnej politiky SR voči Rómom neboli doteraz uplatnené v ich prospech (právo na vlastný jazyk, na vlastné školstvo v materskom jazyku atď.).

Jestvuje podstatný rozdiel medzi Rómami a ostatnými národnostnými menšinami na Slovensku. V porovnaní s Maďarmi a inými menšinami je stupeň ich civilizačného rozvoja podstatne nižší. Ich kultúra je veľmi odlišná od našej a je vnímaná ako „čudná“, cudzia kultúra. Ich tradície, zvyky, symboly, vnútroskupinové vzťahy sú veľmi odlišné od našich a Slováci (rovnako ako Maďari, Česi a ostatní) si navykli vnímať Rómov ako votrelcov a nepriateľov. Pozitívne zmeny v ich postavení v slovenskej spoločnosti po roku 1989 boli veľmi nepatrné, prakticky zanedbateľné.

Rómovia žijú na Slovensku (podobne ako Rómovia v Maďarsku, Rumunsku, Českej republike a i.) poväčšine v biede, na okraji spoločnosti, často v slumoch. Ak hovoríme o prvoradej potrebe politických záruk (alebo novej etnickej politiky) pre maďarskú menšinu, musíme rovnako pripustiť prvoradú potrebu sociálnych záruk (alebo novej sociálnej politiky) pre rómsku menšinu.

Hlavné problémy rómskej menšiny na Slovensku nie sú administratívnej povahy. Ich podstata je hospodárska a sociálna, ako aj hygienická a medicínska, v čom sa prejavujú rozdiely medzi ich a našim stupňom kultúrneho a civilizačného rozvoja. Riešenie ich problémov si vyžaduje špecifické projekty pre všetky tieto sféry a je možné iba sériou postupných krokov. Nie je to prioritne otázka dobrej politickej vôle, ale otázka sociálnej stratégie, dostupných zdrojov a ich adekvátneho využitia.

Nie je možné riešiť rómsku situáciu bez toho, aby sme Rómov aktívne zaangažovali do tohto jej riešenia. Komunistický režim rozrušil ich sociálnu štruktúru, likvidoval ich prirodzených vodcov a authority. Tento režim vyskúšal na Rómoch sociálny experiment násilnej asimilácie a neostýchal sa ani pristúpiť k vynucovanej sterilizácii rómskych žien. Tento druh sociálneho experimentu však totálne zlyhal a rómska otázka u nás zostala naďalej otvorená.

Východisko jej riešenia je však v každom prípade iné ako u ostatných minorít žijúcich na Slovensku. Izolácia tejto sociálnej skupiny od ostatnej spoločnosti je veľmi vysoká, vnímanie príslušníkov tejto skupiny ako votrelcov a nepriateľov je veľmi časté a sprevádzané rasovými predsudkami, xenofóbiou a etnickou nevraživosťou. Zmiešané manželstvá sú veľmi vzácne.

Sociálna politika je tu nepochybne nevyhnutná, sama osebe však nestačí. Nebezpečenstvo možných etnických konfliktov je veľmi veľké a je nevyhnutné brániť sa mu aj psychologickými a noetickými prostriedkami. Za takejto situácie hrá veľmi dôležitú úlohu výchova a vzdelávanie, orientované na vzájomné poznávanie a porozumenie. Sú to predovšetkým príslušníci väčšinového národa, ktorí musia byť pripravení správne vnímať a prijímať menšinové zvyky a obyčaje, signály a symboly, všetky špecifické charakteristiky ich zvláštnej kultúry. Sprostredkovanie tohto všetkého sa musí stať neodmysliteľnou súčasťou ich vzdelávania a výchovy. *Moderné chápanie národnostnej menšiny znamená, že nie je považovaná iba za zdroj ťažkostí a komplikácií v danej spoločnosti, ale predovšetkým za zdroj jej kultúrneho a poznávacieho obohatenia.*

3. Návrhy na riešenie niektorých základných menšinových problémov na Slovensku

● Otázka riešenia menšinových problémov na Slovensku má medzinárodný, medzištátny a vnútroštátny aspekt.

● *Z medzinárodného hľadiska ide predovšetkým:*

● a) *o pristúpenie k novým medzinárodným dokumentom o právach etnických menšín*

a ich ratifikáciu. V našom prípade sa to týka predovšetkým spomenutých troch nových dokumentov: Deklarácie OSN o právach osôb patriacich k národným či etnickým, náboženským či jazykovým minoritám, Európskej charty regionálnych či minoritných jazykov a Dodatočného protokolu o právach národnostných menšín k Európskej konvencii ľudských práv;

b) o vyvodenie všetkých nevyhnutných legislatívnych dôsledkov, ktoré vyplynuli z ratifikácie už prijatých medzinárodných dokumentov tohto typu (napr. oboch medzinárodných konvencií o ľudských právach, ratifikovaných Československom v roku 1976) a ktoré vyplynú z prijatia a ratifikácie uvedených nových dokumentov. Tu ide predovšetkým o uvedenie jestvujúceho slovenského zákonodarstva do súladu s týmito medzinárodnými dokumentmi, ako aj o prijatie vykonávacích zákonov a nariadení k týmto medzinárodným dokumentom.

V tejto súvislosti by bolo zrejme veľmi vhodné vytvoriť komisiu právnych expertov (pri vláde SR?), ktorá by podala vláde i verejnosti správu o stave tohto zosúladenia a o nevyhnutných krokoch, ktoré ešte treba v tejto veci urobiť. Správa takejto komisie by mohla veľmi účinne čeliť rôznym nepodloženým fámam o slovenskej legislatíve v tejto oblasti a bola by nepochybne pozitívne prijatá európskymi inštitúciami i svetovou verejnosťou ako doklad účinnej snahy slovenskej politickej reprezentácie uviesť riešenie menšinovej otázky na Slovensku do najprostého súladu s jestvujúcimi európskymi normami.

Z medzištátneho hľadiska by malo ísť o isté zosúladenie riešenia problematiky dotknutých minorít medzi Slovenskou republikou a Českou republikou, ako aj medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou.

Vo vzťahu medzi Slovenskou republikou a Českou republikou pôjde v tejto súvislosti o tri otázky spoločného záujmu:

- 1) slovenská menšina v Čechách,
- 2) česká menšina na Slovensku,
- 3) rómska menšina v oboch krajinách.

V prípade prvých dvoch menšín pôjde o doriešenie úpravy ich právneho postavenia v podobe, ktorá by vychádzala v ústrety oprávneným nárokom danej menšiny a pritom vyhovovala legislatíve daného štátu. Táto otázka sa nedá uspokojivo doriešiť tak, že napr. česká menšina na Slovensku sa bude zvlášť obracať na českú stranu (viď ich sťažnosť českému premiérovi vo veci dvojitého občianstva) a zvlášť na slovenskú stranu (viď ich sťažnosť na výšku poplatkov). Najúčinnnejším spôsobom riešenia by zrejme bolo vytvoriť spoločnú česko-slovenskú komisiu (kde by participovali aj predstavitelia slovenskej menšiny v Čechách) pre doriešenie otázok spoločného záujmu vo veci postavenia slovenskej menšiny v Čechách a foriem jej zjednodušeného kontaktu s materskou krajinou, ako aj obdobnú slovensko-českú komisiu (za účasti predstaviteľov českej menšiny na Slovensku) pre doriešenie otázok spoločného záujmu vo veci postavenia českej menšiny na Slovensku a foriem jej zjednodušeného kontaktu s materskou krajinou. Práca týchto komisií (prípadne jednej spoločnej komisie?) by mohla predísť mnohých roztrpčenostiam na oboch stranách a mohla by prípadne ústiiť aj do návrhu bilaterálnej zmluvy o špecifickom riešení postavenia oboch menšín v oboch krajinách.

Pokiaľ ide o rómsku otázku, treba nástojiť na tom, že táto otázka je ako ťaživé dedičstvo minulosti ešte stále vo svojich podstatných aspektoch spoločnou otázkou a takou po isté obdobie naďalej zostane. Jej separátne riešenia jednou stranou na úkor druhej strany by mohli byť veľmi nebezpečné, pretože by mohli viesť k destabilizácii situácie v celom spoločnom regióne. Toto dnes hrozí zvlášť v súvislosti s uvedením zákona o českom štátnom občianstve v Českej republike do platnosti od 1. 1. 1994. Treba preto urýchlene vytvoriť spoločnú česko-slovenskú komisiu na ministerskej úrovni (za účasti rómskej reprezentácie), ktorá by hľadala optimálne riešenie problému, vyhovujúce všetkým zúčastneným stranám. Toto riešenie by malo byť nielen momentálne, ale malo by obsahovať aj výhľadový program spoločného záujmu pri riešení rómskej otázky v oboch krajinách. Práca komi-

sie by mala vyústiť do návrhu bilaterálnej zmluvy o veciach spoločného záujmu oboch republík v rómskej otázke.

Vo vzťahu medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou pôjde predovšetkým o otázky postavenia maďarskej menšiny na Slovensku z hľadiska spoločných záujmov oboch republík. V tejto súvislosti možno brať do úvahy aj otázku postavenia slovenskej menšiny na maďarskom území, treba však realisticky vychádzať zo skutočnosti, že tieto dve menšiny sú dnes nesúmeriteľné čo do ich veľkosti, ale aj čo do ich politického zviditeľňovania sa na domácej a medzinárodnej politickej scéne. Domnievam sa, že je naďalej neudržateľné vzájomné „odstreľovanie sa“ masovými médiami na oboch stranách, vzájomným ohováraním sa na rôznych medzinárodných fórach, pričom, ako sa ukazuje, maďarská reprezentácia vystupuje v tomto ohľade omnoho pripravenejšie, sústredenejšie, cieľavedomejšie a získava viac priazne u európskych inštitúcií i u svetovej verejnej mienky. Omnoho účelnejšie by bolo prinútiť maďarskú politickú reprezentáciu za účasti predstaviteľov maďarskej menšiny na Slovensku k spoločnému rokovaniu, kde by maďarská strana verejne definovala záujmy materskej krajiny vo veci svojej menšiny na Slovensku a kde by sa slovenská strana mohla vyjadriť, čo je z týchto záujmov pre ňu akceptovateľné a čo nie. Toto rokovanie by opäť mohlo vyústiť do návrhu bilaterálnej zmluvy o veciach spoločného záujmu pri riešení otázok postavenia maďarskej menšiny na Slovensku. Takéto rokovanie a následná bilaterálna zmluva by výrazne sprehľadnili situáciu, predom by vylúčili všetky neoprávnené nároky v tejto veci z maďarskej strany a pred európskymi inštitúciami i svetovou verejnou mienkou by dosvedčili úprimnú snahu Slovenska korektne riešiť problém maďarskej menšiny na Slovensku.

Z vnútroštátneho hľadiska by malo ísť o zásadné legislatívne opatrenia a o niektoré zásadné opatrenia v oblasti výkonnej moci a štátnej administratívy.

K zásadným legislatívnym opatreniam patrí vypracovanie a prijatie ústavného zákona o postavení etnických menšín na Slovensku. Tento problém zostáva stále otvorený a nemožno sa naďalej tváriť, že nejestvuje, že prijatím Ústavy SR bol vyriešený. Nebol vyriešený, Ústava nezaplnila bezo zvyšku medzeru po ústavnom zákone o národnostných menšinách z komunistického obdobia, zrušenom v roku 1990, a na potrebu jeho nahradenia novým ústavným zákonom upozorňujú predstavitelia všetkých strán a hnutí za maďarskú menšinu na Slovensku. Koalícia MKDH–Spolužitie podala na jar roku 1993 Národnej rade SR návrh ústavného zákona o právnom postavení národných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike. Tento návrh treba prijať za základ rokovania v NR SR, prípadne k nemu vypracovať solídny alternatívny návrh, v nijakom prípade však nemožno vec naďalej odkladať a hľadať stále nové zdôvodňovanie tohto odkladu. Maďarská republika už obdobný veľkorýsý ústavný zákon prijala a už to samo nás stavia do nevýhodnej pozície v tejto veci.

Okrem toho nevyhnutne potrebujeme vykonávací zákon k príslušným článkom Ústavy o právach národnostných menšín na Slovensku, k budúcu ústavnému zákonu o postavení národnostných menšín, a to v súlade s platnými medzinárodnými normami.

Ďalším dôležitým legislatívnym opatrením by malo byť vypracovanie návrhu a prijatie zákona o ombudsmanovi, ktorý by obsahoval pasus o ochrane práv príslušníkov národnostných menšín týmto inštitútom, prípadne by pre túto ochranu zriaďoval špecifický inštitút ombudsmana pre národnostné a etnické menšiny.

Napokon by mal byť zákonom zriadený aj zvláštny výbor NR SR pre národnostné menšiny, ktorý by koncepčne sledoval a riadil celú menšinovú legislatívu z hľadiska NR SR.

Zásadné opatrenia v oblasti výkonnej moci by sa mali týkať predovšetkým vlády SR. Nemožno naďalej prehliadať potrebu zastúpenia predovšetkým najväčšej, teda maďarskej menšiny (so skoro 12% podielom na počte obyvateľov štátu) v tomto najvyššom orgáne výkonnej moci. Hľadisko tejto reprezentácie musí prevládať nad hľadiskom povolebnej matematiky i nad hľadiskom tých či oných práve jestvujúcich vládných koalíčných zosku-

pení. Bez tohto zastúpenia sa maďarská menšina stále cíti byť len manipulovanou skupinou, o osudoch ktorej rozhodujú predstavitelia väčšinového národa. Preto je nanajvýš dôležité, aby maďarská menšina bola prostredníctvom svojej politickej reprezentácie priamo zaangažovaná do rozhodovacích procesov, a to aj na tejto najvyššej úrovni. Znamená to, že vo vláde SR musí byť zastúpený predstaviteľ maďarskej menšiny, či už ako niekto z rezortných ministrov a/alebo minister či podpredseda vlády, poverený riadením riešenia menšinovej problematiky. Ide o jeden z veľmi dôležitých spôsobov ako vybudovať pocit spoluzodpovednosti menšiny a jej reprezentácie za štát, na území ktorého existuje. Tento aspekt veci brala dokonca vážne (aj keď len formálne) do úvahy aj komunistická totalitná moc; tým viac musí byť (nielen formálne) zohľadnený v demokratickom zriadení. Miera jeho demokratičnosti bude zahraničím posudzovaná aj podľa týchto jej znakov.

Rovnaké hľadisko bude treba uplatniť aj pri obsadzovaní zodpovedným miest štátnej správy v regiónoch, v okresoch a v sídlach s významným podielom tej či onej národnostnej menšiny. Aj tu treba pred hľadiskom straníckych záujmov uprednostniť hľadisko štátneho záujmu, ktorým je v danom prípade spoluzodpovednosť menšiny a jej reprezentácie za dané sídlo, za región i za celý štát.

¹ Lord, Ch.: The International Perspective. In: The Hungarian Minority, ed. by F. Gál and Ch. Lord, Prague 1993, s. 8-9.